

**На місці єврейського кварталу в м.Сокаль –
міський парк (фото автора)**

Таємниці історії єврейської громади Сокаля

Царинська Анастасія, учениця 9 класу Сокальської ЗШ I – III ступенів №4, слухачка КЗ «Сокальська Мала академія наук учнівської молоді імені Ігоря Богачевського» Сокальської міської ради Львівської області

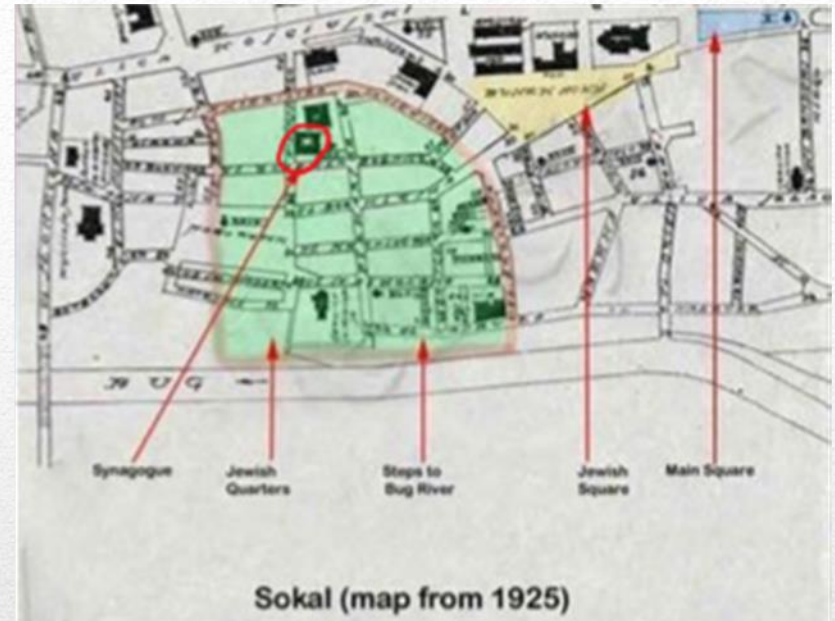
- Найчисельніша єврейська громада міста Сокаля зробила вагомий внесок у розвиток економічних та культурних аспектів самого міста, тому дослідження історії цієї громади стане цінним внеском у збереження історичної пам'яті та розвитку міжнародного співробітництва

Актуальність дослідження

Єврейський квартал у Сокалі поч. ХХ ст.
Фото із сайту:<https://myshtetl.org/lvovskaja/sokal.html>

Карта міста Сокаль 1925 рік.
(Зеленим кольором позначено єврейський квартал)

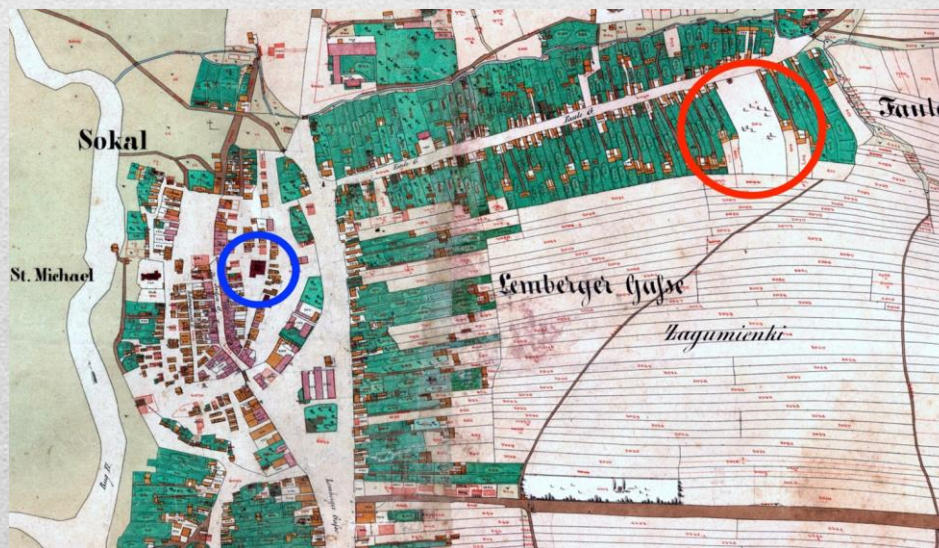
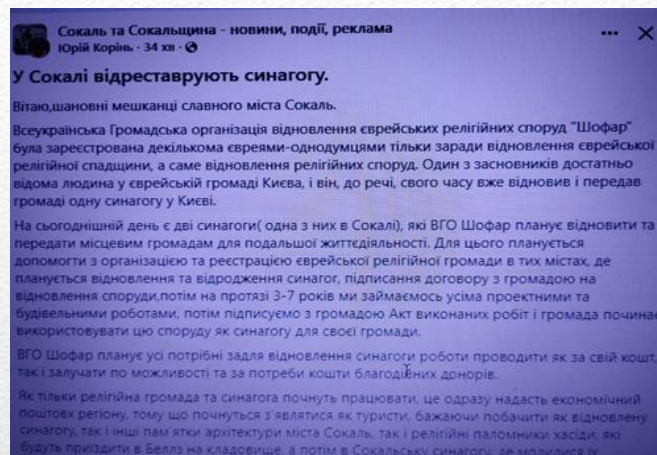
Мета: комплексне вивчення малодоступних джерел та збереження історичної пам'яті про єврейську громаду міста

Об'єкт дослідження – історія євреїв Сокаля.

Предмет дослідження – особливості життя та діяльності єврейської спільноти на теренах Сокаля у XVI – ХХ ст.

На місці єврейського кварталу в Сокалі

(фото автора)

Фрагмент кадастрової карти Сокаля 1854 року, на якій показано єврейське кладовище (червоним кольором) та Велику синагогу (синім кольором). Джерело: ЦДІАЛ та Гершер Галіція.

Початок історії єврейської громади у Сокалі

- XVI століття – перша згадка про євреїв у місті
  - 1570 р. в Сокалі проживало 24 євреї
  - 1609 р. – євреї уклали договір: за 100 злотих вони могли побудувати 18 будинків і синагогу, а також отримати земельну ділянку під цвинтар (кіркут)
  - 1613 р. – пожежа зруйнувала багато єврейських будинків
  - 1765 р. – чисельність єврейського населення Сокаля становила 1390 осіб (місцева торгівля головним чином знаходилася в руках євреїв)
  - з 1772 року до 1918 року – займалися дрібною торгівлею і виробництвом (п'ять з шести цегельних заводів належали євреям; володіли фабриками, де виготовляли фанеру, мило і свічки; належала їм пилорама і друкарня)
-

Збільшення єврейської громади

- У **1856** році була збудована Сокальська синагога оборонного типу
- У **1900** році чисельність єврейського населення суттєво зросла і становила 3788 осіб (39,4% від загального населення міста)
- У **1931** році становила 5220 осіб,
- Влітку **1940** року чисельність єврейського населення перетнула позначку 6000

Стара Сокальська синагога перед початком 1930 р.
Фото із сайту:<https://myshtetl.org/lvovskaja/sokal.html>

Нова синагога в м.Сокалі кін XX ст.
Фото із сайту:<https://myshtetl.org/lvovskaja/sokal.html>

Магазин Осія (Єгошуа) Лібера в Сокалі, відкритий у 1878 р.
Фото із сайту:<https://myshtetl.org/lvovskaja/sokal.html>

Єврейські школярі у Сокалі поч. XX ст.

Єврейський квартал поч. у Сокалі поч. XX ст.

Єврейська громада Сокаля у світлинах

Мацеви на християнському цвинтарі у
Сокалі. 2023 рік

Довжина периметра єврейського цвинтаря становила
659 метрів

Єврейський цвинтар у Сокалі

Знищення єврейської громади

- 22 червня 1941 року – німці захопили Сокаль і розпочались погроми
  - У вересні та жовтні 1942 року понад 4000 євреїв було депортовано до табору смерті в Белжеці.
  - 15 жовтня 1942 року було створено гетто. Євреїв з навколишніх сіл звозили туди
  - 27 травня 1943 року гетто було ліквідоване, а 3000 євреїв страчено.
  - З понад 6000 єврейського населення міста вдалося врятуватись лише приблизно 30 євреям. 15 з них впродовж майже двох років переховувалися у місцевій польки Францішки Галамай.
-

- У 2009 році врятовані євреї разом зі своїми родичами та онучками їхньої рятівниці прилетіли в Україну зі США та Ізраїлю, щоб зняти в Сокалі фільм «No.4 Street of Our Lady». Фільм заснований на реальних подіях, описаних у щоденнику Моше Мальця, котрий він вів з осені 1939 року до 9 травня 1945 року.
- Після перегляду фільму «No.4 Street of Our Lady» (вул. Марії Панни No.4) у 2011 році, Дженні Віттерік, канадійка родом з Тайваню, надихнувшись історією порятунку Сокальських євреїв, за співпраці з видавництвом Penguin Random House Canada, видала книгу під назвою «Таємниця моєї матері», яка стала світовим бестселером та була перекладена на 10 мов світу
- у 2022 році французький режисер і сценарист Аді Волтер зняв фільм «ШТТЛ», де показав життя та побут єврейської громади Сокаля напередодні операції «Барбаросса». Фільм був знатий під Києвом за пів року до повномасштабного вторгнення росії в Україну. Прем'єра фільму «ШТТЛ» відбувалася на Лондонському кінофестивалі 2022 року.

Пам'ять про єврейську громаду Сокаля

*Меморіал в Белжеці
(фото О.Савчук-
Царинської)*

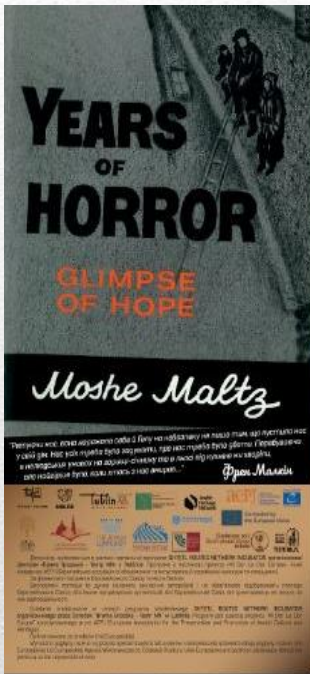
**Автор роботи біля вулиці, на якій проживала Ф. Галамай,
Праведниця народів світу**

(фото автора)

Стенд у м. Сокалі (фото автора)

Буклет, присвячений пам'яті Ф.Галамай, чийм ім'ям названа вулиця в м. Сокалі (підготовлений автором)

країні і це важке рішення розлучило родину: із 18-річним сином Дам'яном та 16-річною донькою Геленою вони переїжджають до Сокаля. Францішка добре володіла німецькою мовою, вміла готувати (в Німеччині працювала кухаркою) і була жінкою із волевім характером та сильним духом. У Сокалі вони оселилися в будинку на вул. Марії Панни. Вона вирощувала на продаж городину та тримала курей, торгуючи усім цим на місцевому ринку.

Історія порятунку євреїв розпочалася з сінТ Мальці. Вони не просто зналися, а приятелювали. Коли Мальці з'явилися на порозі дому Галамайів з благаннями захвати їх від нацистів, Францішка без вагань погодилася. Спочатку євреїв було п'ятеро, але згодом додалося ще четверо – родина лікаря Кіндлера, якому вона не могла відмовити, адже неодноразово зверталася до нього по допомогу, коли хворіла сама чи нездужали діти, а потому ще сім'є євреїв, троя з яких були з сінТ Крайні. Загалом Францішка з донькою Геленою впродовж 21 місяця перебували у своєму домі під кухнею і на горішці-сінкуку над хлівом для свиней 16 сокальських євреїв (з них лише Хаєс Двоєра померла від тяжкої індуції).

Тепло від свиней у хліві зігрівало євреїв нескінченними морозними зимами. Днями і ночами, а рахіт поросот заважав сусідам та нацистам почути виглядові звуки з горішки. І ще так легше було маскувати не лише звуки, а й запах. Своєю часу на цьому горішці перебувала лася від німців її донька Гелє. в січні 1942 року розпочалися масові вивезення українців на примусові роботи. А щоб якомь сусідям пояснити, навіщо їй стільки води, Францішка вигадала шкірне захворювання, яке вимагало частого миття. На небезпеку наражав себе і її син Дам'ян, який на той час у сусідньому місті керував опаренню і привозив матері олію та інші продукти, які вона могла використати, щоб нагодувати євреїв, продати чи тасно обійняти на інші необхідні продукти чи речі.

СВІТ ТРИМАЄТЬСЯ НА ПРАВЕДНИКАХ

Ім'я, увіковічене у назві вулиці

2023 року в рамках декомунізації вулиця Макарєнка в Сокалі була перейменована на честь **ФРАНЦІШКИ ГАЛАМАЙ.** **ХТО Ж ЦЯ ЛЕГЕНДАРНА ЖІНКА?**

Друга світова війна та Голокост сповнені не лише трагічних сторінок, а в історії надзвичайної мужності та гуманізму. 1941 рік, невдовзі після завоєвувати Сокаль, у місті відбувся жорстокий погром. У вересні та жовтні 1942 року понад 4000 євреїв депортували до табору смерті в Белжіці, а 15 жовтня 1942 року на території міста створили гетто, куди звозили євреїв з сусідніх міст і сіл.

Людська гетто (27 травня 1943 року) призвело до страши всь 3000 євреїв. З 6000 єврейських громадян міста вижити вдалося лише 30 людям. Серед тих небагатьох, хто залишився жовім, 15 врятувала місцева полька Францішка Галамай, яка упродовж 21 місяця ризикувала власним життям та життям своєї доньки Гелєни. За цю безпрецедентну акт героїзму та людяності у 1984 році Меноральним комплексом Голокосту Яд Вашем в Єрусалимі Францішка Галамай та її донька Гелєна офіційно визнані Праведниками народів світу.

Ця історія стала відомою світові завдяки співдружінню єврейських євреїв, що імігрували до США та Ізраїлю, а також шваблянці Мосє Мгалць, який він вів мовою ізраїль з року 1939 року до 8 травня 1945 року. Невдовзі у найсмуричавіші та найважчі часи перебування на горішці-сінкуку, до не було можливість навіть стати на який дріст, вперемігали, впродовж майже двох років Мосє не припиняв весті шваблянці. Він завжди казав: «Могло бути який мене об'їхав, але світ зможеться прожити». Він дивився док зусіля, щоб повести єврейським сонця, що покращувалося крок, шарпину а стору хліва Францішки Галамай і зберігувати найважливіші факти і мови, які розповідали Францішка і Гелєна, має на час ірєбування в цих євреїв працювала на пошти і була в курсі всіх останніх подій.

У 1955 році шваблянці вперше виїхав у світ. Друге видання шваблянці Мосє Мгалць під назвою «Які жакіт». Проблєк нєдїл у перекладі англійською мовою з'явився у 1993 році. У 2007 році євреї, які приїхали в Сокаль з Ізраїлю та США разом з сучасним ізраїльським режисером та мовознавцем Мосє Мгалць зняли фільм «No 4 Street of Our Lady» [євр. Марії Панни, 4].

Після перегляду стрічки надрукували історію порятунку євреїв у Сокалі, краєзнавця Девід Вілєр, родив в Тайваню, у співдружінні з ізраїльським режисером Ronan Randon Мосє Саїда вивали жаху під назвою «Темні часи мєврейськї», стала світовим бестселєром та була перекладена на 10 мов світу.

Францішка Галамай з роками Гелєною, дитинство єврейським

Пам'ять жива доти, доки живі ті, хто пам'ятає ...

Мацеви у міському парку (фото автора)

Список використаних джерел та літератури

1. Вашків І. Сокаль і Прибужжя. Львів: Каменяр, 2000. С. 129-130.
2. Євреї та їх життя – невід’ємна частина історії Сокальщини. URL: <https://golossokal.com.ua/istoriia/yevreita-ikh-zhyttia-nevid-iemna-chastyna-istorii-sokalshchyny.htm>
3. Новосад П. З Україною в серці: Спогади. Львів : Каменяр, 1995. 223 с.
4. Підкіпняк В. Місто над Бугом рікою: у світлі історій та спогадів. Сокаль, 2021. 351 с.
5. Синагога. URL: <http://mapa.sokal.lviv.ua/?page=post&id=2>
6. Стефанишин Є. Розвиток торгівлі і промисловості в Сокалі і повіті між двома світовими війнами // Надбужанщина: історично-мемуарний збірник. Т. 3. Наукове товариство ім. Шевченка. Нью-Йорк-Париж-Сидней-Торонто. Об’єднання надбужанців, 1994. 735 с.
7. Encyclopedia of Camps and Ghettos, 1933-1945. Volume II: Ghettos in German-Occupied Eastern Europe. Part B / General Editor Geoffrey P. Megargee; Volume Editor Martin Dean; Contributing Editor Mel Hecker. The United States Holocaust Memorial Museum. Indiana University Press, 2012. I-XXII; 989-1962 p.
8. Sokal, Tartakov, Varenzh, Stoyanov & Vicinity ed. Jacob Solomon Berger, Mahwah, New Jersey, USA, 2024.
9. Years of Horror--glimpse of Hope: The Diary of a Family in Hiding. Author, Moshe Maltz. Publisher, Shengold, 1993.
10. Commemoration Book Chelm. (Poland). Translation of Yisker-bukh Chelm Edited by: M. Bakalczuk Published in Johannesburg, 1954 URL: <https://www.jewishgen.org/yizkor/chelm/che505.html>
11. Bronisław Sokalski. Powiat Sokalski pod względem geograficznym, etnograficznym i ekonomicznym, Льв., 1899, ст. XVI+496 s.

Сокальська синагога
(робота Іванець К., випускниці МАН)

**Дякую за
увагу!**

